

MŰVÉSZETTEL NEVELÉS OSZTÁLYTEREMBEN ÉS OSZTÁLYTERMEN KÍVÜL

Az ÚNKP keretében végzett művészet alapú kutatásom jelenlegi
eredményeinek bemutatása

Konzulens: Kiss Virág PHD

INNOVÁCIÓS ÉS TECHNOLÓGIAI
MINISZTERIUM

Vajna Rákhel Anna
Eszterházy Károly Egyetem – Intézményi Tudományos
Diákköri Konferencia

Művészettel nevelés osztálytermen kívül: természetművészet pedagógiai alkalmazásban

Alapképzésem egy nagyon különleges és egyedülálló szakon történt: természetművészetet tanultam és jelenleg végzős hallgató vagyok osztatlan tanárképzésben. A természetművészet - ugyan még kevesen ismerik - nem csak alkotói attitűdként értelmezhető, hanem pedagógiai alkalmazása is figyelemre méltó. Erre a gondolatra akkor döbbsentem rá, amikor ezen előadásom alapjául szolgáló kutatásom folyamán, az eddig tapasztalt eredmények a természetművészethez vezettek vissza. Kutatásomban, melynek témája a művészettel nevelés osztályteremben és osztálytermen kívül, olyan módszereket, lehetőségeket gyűjtök össze, melyek a művészettel nevelés lehetőségeire világítanak rá – feldolgozva különböző szakirodalmakat és interjúkat készítve foglalkozásvezetőkkel. Jelenlegi fázisát szeretném megmutatni a kutatásnak, ami izgalmas képet mutat az osztálytermen kívül tartott foglalkozások lehetőségeiről a természetművészet szemszögén keresztül.

A művészettel nevelés, művészet általi nevelés fogalmáról Herbert Read *Education through art* című könyvében fejti ki nézeteit: „[...] gondolatmenetében az esztétikai nevelés célja: az emberi gondolkodás formáinak gazdagítása a képzelőerő és a vizuális nyelv használatának tanításával, az emberek közötti kapcsolatok eszközeinek kibővítése az „érzelem nyelvének” fejlesztése révén, valamint erkölcsi nevelés: a morális jó és rossz az esztétikai értékítéletekkel [...] pedagógiájával [...] célja a növendék személyiségének formálása, gazdagítása a művészet eszköze által.”(Kiss, 2010) A művészettel nevelés fogalmát ma általánosabb értelemben használjuk, a művészet mint eszköz a gyerekek formálódásának útján, nem művészi területek művészetén keresztüli oktatása szempontjából. Bodóczy István (2012) egyszerűen fogalmaz: a közoktatásban a művészet eszköze a nevelésnek. Ezzel fejleszthető az esztétikai fogékonyság, fantázia, kreativitás, segíti az észlelés érzékenységének, a kifejezés árnyaltságának a fejlesztését. „A művészettel nevelés olyan élménypedagógia lehet, ami megkísérelheti ellensúlyozni a valóságtól való eltávolodást, fokozni a fiatalok kezdeményezőkézségét, kooperációs hajlandóságát.”

Összességében a művészettel nevelés körébe olyan feladatokat képzelhetünk el, melyek komplex, kevésbé strukturált, kreativitást és problémamegoldást igénylő nyitott végű feladatok, melyekben nincs csupán egy jó megoldás. Jelenlegi kutatásom az osztálytermen kívüli formális keretek bizonyos lehetőségeit takarja, így például a művészeti szakkörök, műhelyek, kézműves

foglalkozások, táborok. Ami a kutatás során kirajzolódni látszott, az egy érdekes közös pont, ami nem egy tudatos, előre kigondolt irányjelző volt, hanem a folyamat alatt alakult ki – ez pedig a természetművészetbe ágyazott foglalkozások.

Az 1960-as, 70-es években megjelenő posztmodern megközelítés a szobor és terének felfogását is kiterjesztették, kezdve a happeningek végeredményeiből kialakuló environmentekkel, ahol a művészet tere egy adott cselekvéssorozat következménye, nem galériához kötött jelenség. Ebből alakult ki az environmental art, ami egy összefoglaló képzőművészeti kifejezés, mely magába foglalja a különböző törekvéseket, irányzatokat, műfajokat a természeti térrel, így például, land art, eco art stb. Anyaghasználatát helyspecifikusság jellemzi, megvalósulhat kültéren, vagy beltéren, rurális helyszínen, vagy városban, lehet maradandó vagy efemer. Eleinte a természetet alakító erőteljes beavatkozású művek születtek, melyek folyamatosan alakultak így napjainkra egy érzékenyebb, természetet tisztelő művészetben teljesedett ki, melyet *nature art*nak, azaz *természetművészet*nek nevezünk. (Egervári, 2021)

A természetművészet fogalma egy tág, sok művet és kísérletet magába foglaló művészeti irányzat, Erőss István könyvében úgy összegzi e jelenség általánosabb jellegzetességeit – Sturcz János kiállítási koncepciójával és saját kiegészítésével, hogy: ezek olyan művek, ahol „1. a természettel való harmónia újrateremtésére törekszenek; 2. természeti anyagokat, tárgyakat, energiákat, helyszíneket közvetlenül alkalmazzák az alkotásban, azaz a természettel való közvetlen fizikai kapcsolatteremtésben alapulnak. A természet tehát alapvetően nem ábrázolási témát, hanem inkább attitűdöt jelez. (Erőss, 2011) Mindemellett az alkotás elkészítésénél a művész az adott környezetben fellelhető természetes anyagokat használja, melyek általában múlandók, lebomlanak, így maga a mű is efemer jellegű.

Kutatásom során olyan foglalkozásvezetőkkel interjúztam, akik kifejezetten az osztálytermen kívüli tevékenységekben jártasak.

Interjúalanyaim olyan foglalkozásokat mutattak be beszélgetéseink során, amelyek mélyebben segítik megérteni a természetművészet elvei mentén a foglalkozások szervezését, a kulturális különbségeket, és szegregált, rendkívül hátrányos helyzetű csoportokkal való inkluzív gyakorlatok lehetőségét villantották fel. A természetművészet alapvető jelenléte mellett különböző megközelítéseket figyeltem meg a feladatok szervezésében, melyek nemcsak módszerként különböznek, hanem a végeredmény szintjén is. Az önismeret fejlesztése, az ökológiai nevelés, és a kooperatív munka mindegyik foglalkozásvezetővel folytatott

beszélgetés során felbukkantak, mint célok és eredmények. Az interjúk során magyarországi, romániai csángó, és székely gyerekeknek tartott foglalkozások mellett iráni tapasztalatok is megjelentek, melyek izgalmas képet mutatnak a kulturális diverzitásról, és az ezekből is adódó adaptív megközelítésekről.

A kutatás még folyik, ez egy pillanatnyi kép, viszont rendkívül izgalmas számomra és tanulságos, hiszen a természetművészet gyakorlásán keresztül egy új lehetőség tárul elénk a művészettel nevelés eszköztárában, ami kifejezetten aktuális lehet az online otthonoktatásban is. A konferencia során a fentebb említett interjúkból merítve mutatnék be konkrét foglalkozásokat, kiemelve a természetművészet sajátosságait, megjelenését, és végül konkrét feladatok felvillantásával zárnám, melyek beépíthetők akár osztálytermi, vagy osztálytermen kívüli foglalkozásokként. Jelen dolgozatban azokat az eredményeket írom le, mutatom be, amelyek a természetművészethez és a művészettel neveléshez kapcsolódnak, így a mellékletben csatolt interjúk nagyobb spektrumú témát fednek – azoknak e tematizált részét dolgozom ki.

A noszvaji Farkaskő Egyesület Mesejáró programja Tátrai Vanda vezetésével

A Heves megyei Noszvaj település rendkívül sajátos arculatú falu, hiszen itt megmaradtak a hagyományos földalatti építészet formái, a dombházak és barlanglakások. A tufaköveket könnyen faraghatóságáról ismerjük, ebből a vulkáni kőzetből alakították ki a hagyományos lakótereiket. A noszvaji Farkaskő Egyesület 1997-ben alakulásakor ezeket a földalatti építészeti emlékeket megőrizve a táj új életre keltését és egy alkotóműhely létrehozását kezdeményezte egy több száz négyzetméternyi vulkáni hamuba, riolit tufába faragott lakóterében és környezetében.¹ Képzőművészet, oktatás, meseterápia és természetvédelem területeket érintenek tevékenységükkel, személyes tapasztalatom a képzőművészeti szimpóziumok és oktatás alapon természetművészeti művésztelep, mint gyakorló helyre terjed ki. Ilyen alkalmakkor találkoztam először Tátrai Vandával, az egyesület egyik alapítótagjával, aki gyerekeknek tartott foglalkozásokat az alatt az idő alatt is, míg én jelen voltam. Csodálattal néztem, hiszen a gyerekek is ugyanolyan természetművészeti alkotásokat hoztak létre, mint mi, egyetlen különbséggel: számukra felszabadító, játékos, könnyedségnek tűnt az alkotás, mi kissé mereven, és ugyanakkora bizonytalansággal láttunk hozzá az alkotáshoz. Ez természetesen az életkori sajátosságoknak is

¹ www.mesejaro.com/farkasko-muvesztelep-egyesulet/ utolsó megnyitás: 2021. 03. 18.

betudható, ahogy teltek a napok, az esti vetítéseknek köszönhetően egyre inkább jöttünk rá arra, hogy mi is az, amit mindenki természetművészetnek, és „apró érintéseknek” hív..., mégis szembetűnő főleg így visszatekintve, hogy a gyerekek egy tudatos foglalkozásvezetővel (facilitátorral) milyen egységben és felszabadultan dolgoztak, kötetlenül.

Izgalmas volt Tátrai Vanda munkájának felfedezése, aki férjével együtt Balázs Péterrel több felnőtt foglalkozást is vezetnek, mélyszegénységben élő gyerekeknek is szerveznek táborokat, emellett egyénileg iskolásoknak is tart osztályonként foglalkozásokat a meseterápia módszereivel. Ezek bemutatásával szeretném egy szegmensét felvillantani azoknak a foglalkozásoknak, melyek a természetben, természethez vagy adott helyhez, közeghez kötve valósultak meg.

Ezek a foglalkozások a Mesejáró műhely nevet viselik, hisz a mese köré szerveződik minden. a Mesejáró foglalkozásokon felnőttek, gyerekek, csoportok is vehetnek részt kortól függetlenül - napjainkra már képzés is indult a saját tapasztalatok továbbadásának jegyében. Rendkívül szerteágazó tevékenységgel írható le a jelenlegi foglalkozásaik összessége, rengeteg fejlesztendő területet érintve: önismeret, vizuális kultúra, tárgykultúra, kézművesség, szociális kompetenciák fejlesztése – mindezek a meseterápia és a természetművészet elvei mentén megvalósulva.

Tátrai Vandával készített interjúból (I. számú Melléklet) kiderül, hogy a meseterápiás műhelyek kialakulásában magában a folyamatban tudatosult, hogy a mesével a természetművészet mennyire passzol, hiszen ezeknek a működési elve igen hasonló.² Ez a felismerés azért is nagyon fontos, mert így a foglalkozások eszköztára a természetre terjed ki – így a mélyszegénységben élő gyerekeknek is tudtak gond nélkül foglalkozásokat tartani. Sok gyerekek és családjának már az is teher lehet, hogy papírt, ceruzát biztosítsanak gyerekeiknek - a természetművészet elveivel viszont nem kell semmit vinniük, hisz ceruza helyett ott van a rét, gyurma helyett ott van a sár...

A Derék Jankó Csángó Mesetábor bemutatásával szeretném feltárni tevékenységük: a gyimesi Hidegség legszegényebb gyerekeinek viszi el 2013 óta a mese, természetművészet, zene, kézművesség és önfeledt játék élményét. Ezen keresztül láthatjuk, hogy milyen megközelítéssel indulnak a foglalkozások, mi az, amit a program tudatosan fejleszt és mihez járul hozzá a nehézsorsú, mélyszegénységben élő gyerekekben.

² „...összesítettük, hogy hol vannak az azonos pontok a természetművész és a mesehős között. Így a mesehősöknél azokat a tulajdonságokat vettük sorra, amik a világhoz való kapcsolódásukban mutatkoznak meg. Például a mesehősök akkor lehetnek sikeresek, akkor tudják működtetni a világot maguk körül, ha a természet lényegéhez, elemeihez a legnagyobb tisztelettel viszonyulnak - ahogy a természetművész is tiszteli a természet dolgait, ökotudatosan használja mindazt amihez hozzányúl.”

A Csángó gyerekek speciális problémáira kidolgozott mesés-művészeti-élmény program, Dr. Szalai László, a Máltaiak önkéntes orvoscsapatának vezetője, Kecskés Karina színművésznő, Dr. Balázs Péter művésztanár és Tátrai Vanda kézműves, mesemondó együttes munkájának gyümölcseként született meg, a gyimesi Muhospatakán.³ Az itt élő gyerekek élethelyzete a következő: 6-7 évesen már pénzkereső tagjai a családnak, tehát dolgoznak, szülők általában külföldön dolgoznak, a nagyszülők nevelik őket, ráadásul a csángó kisebbséghez tartoznak, ami szintén erősíti a belső konfliktusuk. Olyan gyerekek ők, akik nem rajzolgatnak, mert nincs mivel - de mégis meg tudják találni azokat a pillanatokat, amik örömet, feltöltődést hoznak magukkal. A meseterápiával és természetművészettel egybefont tábori foglalkozások ezeknek a gyerekeknek próbálnak olyan módszert adni , „ami a feltöltődés és öröm eszköze lehet akkor is, ha nincs semmijük.” (Tátrai Vanda). Nyolcadik éve vezetünk ilyen foglalkozásokat, és azt tapasztaljuk, hogy idővel a hétköznapiakban is megtalálják maguknak az alkotás pillanatait... Számomra lenyűgöző, hogy lehet gyerekekkel együtt dolgozni úgy, hogy nem keltünk bennük felesleges vágyakat csili-vili cuccok iránt” (Tátrai Vanda, I. számú Melléklet)⁴ Azokra a mintázatokra kapcsolódnak rá amelyek az adott csoportban megjelennek, és ezt a meseterápiával és természetművészettel segítik és mélyítik el. Ilyen módon foglalkoznak a boldogságra való képesség fejlesztésével, azzal, hogyan találják meg a szépséget a környezetükben, a helyzetükben stb.

³ <https://derek-janko-tabor.webnode.hu> utolsó megnyitás: 2021. 03. 18.

⁴ „Elég a kavics, a bot, az árnyék, a szél... Mivel évek óta követjük a sorsukat, az ő életükben nagyon jól látható, hogy ezek által az együttléteink által hogyan változik a világhoz való viszonyuk”

1. ábra Derék Jankó tábor, 2014. Forrás: Tátrai Vanda

A mese, amit az adott csoport mintázataira – igényeire, problémáira szabnak segíti a gyerekeket az alkotásban, és az alkotáson túl a feldolgozásban, elengedésben, örömszerzésben, feltöltődésben.

2. ábra: Derék Jankó Tábor, 2017. Bunkerépítés eredménye
fotó: Tátrai Vanda

Az említett program a gyerekek szociális helyzetének szélsőségessége miatt rendkívül érthetően felvázolja a foglalkozások célját, de a módszertanába is betekintést nyújt – ötvözve mind élménypedagógiai módszereket a természetművészet eszközeivel a meseterápia keretein belül.

Hasonló módon működnek a noszvaji barlanglakások környékén szervezett gyerek és felnőtt foglalkozások is - meseműhelyeken, erdőfürdő nevű foglalkozásokon, vagy iskola utáni szakkörök keretében . Az ökológiai nevelés, az önismeret fejlesztése a mese és természetművészet révén a háttérben megvalósul, úgy, hogy célzottan környezetvédelmi témákat nem feltétlenül érintenek, vagy nem is érintenek a foglalkozásokon. Így például egy olyan évfolyam tevékenysége, akik a Természet Meséi programban vesznek részt és bár sosem volt szó konkrétan a környezetvédelemről, mégis *„saját maguktól, a mesék és foglalkozások hatására olyan zsigeri igényné vált bennük a természet tisztelete, hogy el kezdtek akciókat indítani az iskolában”*⁵. (I. számú melléklet) Különböző témákat dolgoznak fel csoportonként, így például teremtéstörténetek, boldogság, vagy az aktuális történések feldolgozása, például a covid is ugyanilyen feldolgozandó téma lehet, a maszkhordás, a bezártság, a félelem.

A gyerekek helyi, lokális tapasztalatai a kiindulópont, erre épül minden, ebből indul ki a mese, az alkotás – és lesz az eredmény egy azonnal nem mérhető, de hosszú távon igen látható ökológiai tudatosság, környezettudatos érzékenység.

Tátrai Vanda így beszél a folyamatról: *„A mesét fejből mondom, és nagyszerű látni a bevonódást, majd csodálatos alkotómunkák születnek. A gyerekeknek ez játék, mindeközben pedig az önismeret, a szociális képességek észrevétlenül fejlődnek. A beszélgetések a mese védett terében zajlanak, minden gondolatnak tere, helye van. Ha nagyon fájdalmas témákat érintünk, akkor azokkal nagyon zárt mesei térben foglalkozunk. Az elmúlással való megbarátkozást például nagyon jól segíti a természetművészet. Amit kint elkészítünk, hiába szép, azt ott kell hagyni, elmúlik.”*

A noszvaji barlanglakások Mesejáró programjai tehát egy speciális, és rendkívül izgalmas területe a művészetpedagógiának, hiszen azon túl, hogy a természetet, a minket körül vevő világot „használja” fel, egy olyan közösségi erőt teremt a mesemondással, ami kivételes hatást és élményt ér el. Részvételi jellegű, hiszen azt hangsúlyozza, hogy a természetben elérhető anyagok mindenki számára elérhetők, nem kell ehhez semmi kiváltságos tudás, anyagi státusz, tehát bárki csatlakozhat. Ezen kívül azzal, hogy az alkalmazott módszerekkel nem az

⁵ környezetvédelmi kampányokat különböző témákban: pénzgyűjtés a hortobágyi madárkórháznak, a pálmazsírt tartalmazó Nutella fogyasztásának ellenzése; személyes megmozdulások: szülinapra nem ajándékot kértek, hanem, hogy fizessék be a Greenpeace-nek a rájuk szánt pénzösszeget

örökkévalóságot, a tárgykulturából ránk ragadt birtokló, felhalmozó attitűdöt erősíti, hanem az elmúlásra, az efemer jellegre épít – mind a szóban elmondott mesékkel, mind a természetben megalkotott, otthagyt nyomokkal, jelekkel, alkotásokkal. Ez kifejezetten fontos formatív eszköz lehet a gyerekek személyiségének formálódásában is, hisz megtanulnak elengedni, elfogadni, részt venni a természet körforgásában.

Ezek a foglalkozások azért fontosak számomra, mert konkrét példaként járulnak hozzá a természetművészet létjogosultságához a nevelésben, és nagyon sok didaktikai szinten működhetnek. A következő foglalkozáseggyüttes is, amiről írok hasonlóan a természetművészetre alapozza a foglalkozások lényegét, ráadásul a foglalkozásvezető még középiskolás koromban nekem is tartott ilyen jellegű foglalkozásokat iskolai óra keretén belül.

A sepsiszentgyörgyi Péter Alpár természetművészeti műhelyfoglalkozásai

Sepsiszentgyörgyön Péter Alpár, mint vizuális művész és mint tanár hét-nyolc éve foglalkozik kifejezetten természetművészetben alapuló foglalkozások lebonyolításában, iskolai kereteken belül és túl, jelenleg óvodás kortól egészen felnőtt korosztályokig. Először az általa tartott szintan órán hallottam először a természetművészet fogalomról, ahol amellet, hogy Johannes Itten színelméletét megtanította, olyan gyakorlati feladatokat is kaptunk, hogy természeti anyagokból alakítsunk ki számunkra tetsző színhangzatokat; majd iskolán kívüli foglalkozásként elvitt egy pár órás erdőszéli „játékra”, ahol mindenki szabadon játszva alkotott az adott helyszínt, anyagokat felhasználva. Akkor még fogalmunk nem volt arról, hogy az alkotás múlandóságát, vagy magát az alkotást tudatosítsuk - a pillanat hevéből kipattanó ötleteket valósítottuk meg osztálytársaimmal - melyek mai napig kedves emlékek.

Jelenlegi munkáját tekintve két részre oszthatók a foglalkozásai az érdeklődőket tekintve: szakmai érdeklődők, szakmához nem kötődő érdeklődők. A szakmai érdeklődők a művészetet tanuló középiskolások, művészeti egyetemeken tanuló hallgatók, építészhallgatók, és doktoranduszhallgatók sorát képezi, a nem szakmához kötődő foglalkoztatottak pedig mindenki más (óvodások, általános iskolások, felnőttek, nyugdíjasok stb.). A csoportosítás más szempontból is megközelíthető - a különböző kulturális körök terén, hisz nemcsak magyar, erdélyi, román személyekkel dolgozik, hanem közelkeleti, indiai, brazil diákokkal is.

Attól függően, hogy a csoportok a művészeti nevelés, művészeti képzés valamely ágában tanulnak – vagy nem rendelkeznek ilyesfajta tudással a foglalkozások középpontja is más: „...a különböző csoportok terén más-más a fókusz: a képzőművészettel foglalkozók (egyetemista, középiskolás) számára egy természetművészeti workshop egy kilépést jelent: semleges terepre

kerül, nem szobor, nem festmény, de a térben dolgozik, színekkel dolgozik - felszabadul, kreativitást helyzetbe hozó szerepbe kerül. Itt prezentációval egybekötötték a foglalkozások, a művészettörténeti folyamatba bekapcsolódó művészjelöltként vehet részt, tehát a hangsúly a művészen van.” (Péter Alpár, II. számú melléklet).

3. ábra Természetművészeti workshop, brazil tájépítész hallgatókkal, Budapest, Kertészeti Egyetem, Magyarország, 2016.
forrás: Péter Alpár

Ugyanígy, egy építész, tájépítész hallgató esetében is alkalmazkodik az addigi tudásukhoz a foglalkozás elméleti háttére, és ezen felül egy új szemszög bontakozik ki a táj, mint funkcionáló elem mellett: anyagok, színek, formák helyeződnek a megfigyelés fókuszába. Nem az esztétikum a lényeges, hanem a megélés, az élmény - az, hogy egy felszabadult játékká alakuljon át az egész folyamat. Tehát a művészeti nevelés intézményrendszeréből induló foglalkoztatottaknak is lehet élményközpontú foglalkozásokat tervezni úgy, hogy a hangsúly nem a művészen van, hanem magán az élményen, a jelen „itt és most” -jén, és mindezt úgy is meg lehet valósítani, hogy művészeti alkotásként lehessen rájuk tekinteni – ez persze más fókuszú foglalkozást eredményez – de a közönség lehet ugyanolyan közegből való.

4. ábra Természetművészeti workshop, művészeti szakközépiskolai hallgató (Plugor Sándor Művészeti Líceum), Sepsiszentgyörgy, Erzsébet Park, 2012. forrás: Péter Alpár

Azoknál az alkalmaknál, amikor nem művészeti érdeklődésű résztvevők vannak jelen (egyszerű gyerek közösség, felnőtt csoportok, akár szülők) akkor az élményen, a játékos foglalkozáson van a hangsúly, nincs semmi művészeti kimenetelű szándék. Az alkotás, mint eszköz természetesen megjelenik – a természetművészet mint alkotási forma mentén, azaz a természeti térrel való együttlét, a jelen lét - gyerekekben hamarabb felszabaduló játékoság, ám felnőtteknél is elérhető másfajta élmény – melyet a természeti térrel tapasztalnak meg. (A noszvaji Mesejáró *Erdőfürdő* programjára emlékeztethet ez a fajta tapasztalat, ahogy ott is kifejezetten a természeti térben való lét – mint ököpszichológiai érzékelés-gyakorlatok jelennek meg. Ezeknek a foglalkozásoknak a terápiás, művészetterápiás érintettsége is lényeges, és lehetőségekkel teli, de ebben a dolgozatomban erre bővebben nem térek ki.)

Az ilyen jellegű foglalkozások időbeli terjedelme a 45 perces tanórától kezdve akár egy egész napos programig kinyúlhat. A tanórai szintű megnyilvánulások kapcsolódnak az elméleti részben kifejtett helyalapú, helyspecifikus place-based programokhoz, hiszen egy-egy tanóra környezeti téren való megtartásáról beszélünk. Ilyen például a biológia óra, melyet Péter Alpár a NAPKAPU Környezetnevelés Program⁶ kezdeményezésében tartott meg általános iskolásoknak faültetésen keresztüli szemléletváltást célozva. Ennél a helyzetnél a tapasztalati tanulás, a szociális kapcsolódás mellett a természettel alkotás is megvalósult, hiszen játékosan egy „szobrot kellett jelképesen megjeleníteni a kertben talált anyagokkal”. Azzal, hogy a természethez direkt módon kapcsolódnak fejleszthető a környezettudatosság is, ami kevésbé mérhető, de hosszútávon igen meghatározó lehet.

A szakmai közönség számára tartott foglalkozások időbeli terjedelme minimum két napnál válik ideálissá, de az egy hetes foglalkozásokban lehet leginkább elmélyülni. Itt a szakmaiság, műhelybeszélgetések, a művészettörténeti kontextusba helyezés is a workshopok alapja, a hangsúly a végkimenetben is más. Az alkotás alapvetően egy kikapcsolódásra, elmélyülésre ad teret, ahogy a nem szakmai résztvevők esetében is, viszont, míg legtöbb esetben a nem szakmai foglalkoztatottak egy bizonyos keretben az alkotást, mint az idő eltelésének, a jelen megélésének az eszközeként viszik véghez, addig a szakmai résztvevők az alkotásukkal szeretnének valamit kifejezni, valamire reagálni, és mindezt dokumentálva (ha efemer⁷ műről beszélünk) tovább éltetni. Az élmény, az átélés ahhoz a pillanathoz köthető, amelyben a résztvevő (társaival) jelen van, azt ugyanúgy újra megismételni nem lehet. Az alkotás, és az

⁶ célja az ifjúság környezete iránti érzékenységre nevelése, konkrétan **erdőtelepítés és gondozás**, mely tíz évet felölelő, hosszútávú folyamat. www.napkapu.info/hu

⁷ elmúló, ideiglenes ideig marad fenn

alkotásból származó végcél (az alkotójában ugyan a flow-élménnyel együtt szintén saját élményt ad) ám mégis a végeredményt annak befogadói is értékelik, kapcsolódnak hozzá – saját magukba beépítve valamit, amit az alkotás „adott”.

A „most egyet játszunk” – mint helyzetbe helyező momentum közös pontja lehet a foglalkozásoknak, akár a szakmai résztvevőket, akár a nem szakmai résztvevőket tekintjük. Mégis hogyan érthető a játék ebben a kontextusban? – a gyerekek szempontjából igen egyértelmű: „most erre a rétre fogunk rajzolni, találjuk ki mit rajzoljunk?” – típusú helyzetfelvetés, a csoportos munka, a természetbe „rajzolás” alapvetően játékként fogható fel – még akár felnőttfejjel is. Abból a természeti tájból, térből kell kiindulni, ami az adott helyzetben elérhető.

Péter Alpár egy különleges történetével szeretném illusztrálni a fentebb említett alkalmazkodást az adott helyzethez és közeghez, ennek a történetnek a szereplői az iráni perzsa öbölben alkotó gyerekek: *„Ez egy olyan közeg, ahol kortárs művészetnek nem létezik sem befogadó rétege, sem művelője. A helyi Chabahr-i művészek többnyire a hagyományos perzsa miniatúra festészettel foglalkoznak, az európai típusú kortárs művészet idegen számukra, annak ellenére, hogy Irán nagyobb kulturális központjaiba komoly kortárs művészeti központok működnek, és számos magas szakmai színvonalon alkotó művészt ismerek, és egy ilyen művészközösséggel tartózkodtam az adott helyszínen. Mindez csak azért fontos mert egy olyan területen próbálhattam ki mindazt, amit a kortárs művészet formanyelvét használó természetművészeti workshopokról gondolok, ahol ennek semmi előképe nem volt, sem pozitív sem negatív értelemben – és egy ilyen terepen kellett kortárs művészeti workshopot tartani, én angolul beszéltem, ...nekik fársziül fordították. A lényeg, amikor a gyerekeket kivittem az iskola melletti sivatagba, és feltettem magamban a kérdést: mi köt össze engem, mint európai művészt, és őket, egy nagyon mélyen a hagyományokban élő kultúrát, ott volt a válasz a természeti térben. Erről kezdtünk beszélgetni, a minket körülvevő természetről. Feltettem a kérdést: Mit tapasztalunk? - hogy fúj a szél... hogy tudjátok testmozgással leírni a szelet?... hát a tenger hullámozását?... vagy miként tudnánk kéz mozdulatunkkal bemutatni a nap mozgását az égen? és végül ezeket a levegőbe közösségileg testmozgással leírt rajzolatokat hogy tudnánk a földre leképezni, mint rajzolt nyom? Belelkessedtek, a közös mozgás során, hogy eljátszottuk a dolgokat, élvezték - és nagyon jó kis közösségi munka alakult ki, aminek eredménye egy nagyméretű rajz lett. Egyik gyerek azt mondta visszajelzésként az elkészült rajzra, „teljesen olyan, mint a nomádoknak a ruhája...” (Péter Alpár, II. sz. Melléklet)* Az idézett történet több szempontból is tanulságos a tanári szerepet nézve: alkalmazkodásra, bátorságra, nyitottságra tanít, az akció-reakció folyamatának szép példája, mely folyamatban a gyerekekkel együttműködve vesz részt.

5. ábra Természetművészeti workshop, általános fiúiskola, Chababar, Irán, 2019. forrás: Péter Alpár

Különböző közösségek különbözőképpen élik meg a helyzetet - mondja Alpár saját tapasztalataiból kiindulva – mely megerősíti az adaptivitás és reflektálás kérdéskörét az adott helyzetekre. A helyből kiinduló helyi sajátosságokat figyelembe vevő foglalkozások izgalmas, mindig megújuló lehetőségeket jelentenek a művészet alapú foglalkozások terén.

A bemutatott tevékenységek mentén elmondható, hogy a foglalkozások során a természet „alkotótársaként” jelenik meg, amivel együtt dolgoznak a résztvevők. A közösségi alkotásokat létrehozó alkalmak ezt a gondolatot többszörösen is elérhetik, hisz a közösség együtt „dolgozik együtt” a természettel, ami már-már rituális jellegű, helyhez és pillanathoz kötött tapasztalat.

A művészet alapú place-based foglalkozások Egervári Júlia szervezésében

Egervári Júliával is szerencsém volt megismerkedni, ugyanabban a képzésben tanultunk, én elsőként kezdtem, amikor ő a mesterfokozatát szerezte. Természetművészetet tanult alapszakon, majd vizuális- és környezetkultúra mesterszakon diplomázott. Jelenleg többek között tanárként tanít általános iskolásokat emellett nyári táborokat is szervez. Ezekről szeretnék bővebben írni. Itt a környezeti nevelés a vizuális alkotással összefonódva jelenik meg – helyspecifikus megközelítésben. A táborok tematikája és programja a helyi környezet sajátosságaira épít (rurális, természeti környezet, kulturális és természeti értékek), ezeknek megismerésére, befogadására, amihez a vizuális alkotó feladatok társultak. A táborok folyamán a gyerekek tevékenysége a valóság megfigyelésétől kezdve a természetfotózáson, nyársbot faragáson túl az egyéni alkotások, térbeli kompozíciók létrehozásáig terjed (makettezés, hangszerkészítés, fa és egyéb növényrajzok, frottázs gyűjtése melyek megalapozták az egyéni és csoportos teret formáló természetművészet jellegű alkotások létrehozását.). Az elkészült alkotásokból saját ötlet alapján tárlatvezetés következett a csoportok által. (Egervári, 2021) Olyan programok ezek, melyekben az

alkotás nem művészeti, esztétikai cél – hanem kifejezetten a folyamaton, élményen, a közös „játékon” alapul.

Táborai nagyrészt olyan gyerekekkel zajlanak, akiket már ismer – osztályteremben tanít - ami alapul szolgál az érdeklődési körök tisztázásában, nehézségeik ismeretében. Kötetlen légkör, ám szervezettség jellemzi táborait – melyeknek „szabályait” az esemény leglején közösen tisztázzák, megbeszélik. Szinte folyamatosan a szabadban játszódnak a különböző programok –az ismerkedő, csapatépítő kezdeti kirándulással vagy közös feladattal, ami „bevezeti” a résztvevőket a több napos programba. Fokozatos hangolódás a természettel, természetre – az alkotáson alapuló feladatokon keresztül, például: saját zászló készítése a számháborúhoz textilanyagokra, saját tervek alapján. (Egervári Júlia, III. számú Melléklet) Ezek egyéb tevékenységekhez kapcsolódnak: *„Ha törzsi ritmushangszereket készítünk, akkor biztos, hogy az esti tábortűznél használni fogjuk őket. Ha beiktatunk egy drámapedagógiai játékot, akkor lehet, hogy ez vezeti fel a következő vizuális alkotó feladatot vagy fordítva”.*

A munkaformák, munkamódszerek az együttműködést, szociális képességek fejlődését támogatják, azont túl, hogy az egyik legfontosabb szempont, hogy megteremtődjön a hellyel való kapcsolatfelvétel. Kisebb létszámú csoportokkal működő foglalkozás-együttesek ezek, melyeknél fontos a közvetlen, családias, bizalmas hangulat. Egervári Júlia ezt a folyamatot így jellemzi: *„a művészetpedagógiai szemléletmód és módszerek ebben nagy segítséget nyújtanak. Segítik a megnyílást, az önkifejezést, a szorongásoldást, a páros és csoportos feladatok pedig a kapcsolatteremtést, közösségépítést. Az alaposabb megfigyelést igénylő vizuális problémafelvetések ösztönöznek az elcsendesedésre, a környezet érzékszerveken keresztüli befogadására, feltérképezésére, majd akár ezen tapasztalatok szintetizálására valamilyen - akár land art - alkotás formájában.”* (III. számú Melléklet)

6. ábra Elkészült projektek eredményei, fotó: Egervári Júlia

7. ábra Odú fotó: Egervári Júlia

8. ábra „Fába szorult”, Mandala fotó: Egervári Júlia

Itt is, ahogy a művészettel nevelés esetében is, nem a produktumon, annak esztétikai kimenetelén van a hangsúly, hanem hogy mindenki megtalálja azt, ami neki személyesen sikert jelenthet. Személyközpontú, személyre vagy csoportra szabható feladatok ezek, melyekben az időkeret és a fókusz is lehet rugalmas. A tanár – foglalkozásvezető szerepe ebben nagyon meghatározó, a hozzáállása az, ami a személyközpontúság alapját adja: képes alkalmazkodni, rugalmasan kezelni helyzeteket, bevonva a résztvevőket is a közös döntések meghozatalára. Az adaptív facilitátor szerepkör - melyet konkrétan meg is nevez Júlia, önmagába foglalja mindazt a célt és eszközt, amiket az imént felsoroltam; meggyőzhető, nyitott, rugalmas, ám a megbeszélte szabályokra alapozó „vezető”. Mindemellett az intuíció is fontos tulajdonság, amit célként lehetne kitűzni a természetművészet jellegű akciók esetében is: felébreszteni a gyerekekben ezt a képességet, miközben reflektálnak a természet formavilágára, folyamataira, sajátosságaira. Egervári Júlia egy ilyen hasonlattel fejezi be gondolatmenetét ezekkel a szerepekkel, szabadsággal kapcsolatban: *„természetesen nem garantált, hogy mindenki ugyanúgy megéli, ráérez, felkelti az érdeklődését, így a foglalkozás vezetőnek az is feladata, hogy intuitívan reagáljon erre a helyzetre, valahogy vonja be ezeket a tanulókat is, alakítsa úgy a foglalkozást,*

hogy mindenki találjon benne valamilyen kihívást, szerepet. Például egy land art alkotás létrehozásakor előfordulhat, hogy valakit jobban leköt a fotózás, így az ő szerepe a dokumentáció lesz, több szögből fotókat és videót készít a munkálatokról és a kész alkotásról is. Aztán lehet, hogy valaki kevésbé vette ki a részét a munkából, de saját indíttatásból “tárlatvezetést” tart a különböző helyszínen létrejött munkák között. Akkor ez is értékelendő, elismerhető megnyilvánulás, ami egyfajta önállóságra is utal.” (III. számú Melléklet)

Az utolsó mondat az értékelés kérdésköreit is felhossa, ami adódva abból, hogy nemcsak nyitott végű feladatok, hanem egyénileg szabadon választható a megoldás médiuma is (természetművészeti alkotás, fotósorozat, tárlatvezetés – jelen esetben a példánál maradva) egy rugalmasabb és tágabban kell kezelni. Itt is az adaptív megközelítés a kulcsszó. Ezekben az esetekben az élmény, az öröm megtalálása a fontos, és nem utolsó sorban a részvétel. A részvételen alapuló együttműködés.

A szóban forgó táborok „végeredményeinek” az értékelése közösen zajlik, a gyerekekkel megbeszéljük, akár egy mini kiállítás keretében, akár konkrét záróeseményként; a lényeg, hogy a tapasztalatokra, a személyes élményekre, vélemények kinyilvánítására, észrevételek megfogalmazására sor kerüljön valamilyen keretek között.

Egy értékelő rajzot szeretnék megmutatni, melyről Júlia is mesél az interjúban:

9. ábra A land art a legjobb, Kolos, 4. osztály. fotó: Egervári Júlia

Júlia erről a következőképpen emlékezik: „...amikor a tábor utolsó napján rajzban kellett megfogalmazni, mi tetszett a legjobban a táborban. Ő arról áradozott, hogy mennyire

különleges a Land art, mint művészi megnyilvánulásforma, és hogy örül, hogy ezt megismerhette. Ő egy nagyon intelligens, kritikus, picit nehéz természetű fiú volt, és gyönyörűen kifejtette, hogy miért érintette meg ez a műfaj, ezzel engem és a kollégám is meglepte. Azt is mondta, hogy olyan mintha rajzolnánk vagy festenénk csak ez a természetben, térben történik meg”. (Egervári Júlia, III. számú Melléklet)

Az imént leírt foglalkozások, nemcsak azért különlegesek és tanulságosak, mert részvételen alapuló, művészetet, mint eszközt alkalmazó, nyomhagyást bevonó feladat-együttesek, hanem mert a saját tapasztaláson keresztül a természeti környezetbe ágyazott különböző feladatok hozzájárulnak az anyagismeret, természetről való tudás, környezet és tárgykultúra fejlődéséhez is.

Egervári ezt „az önkifejezés új formájának” hívja, melyben „új” anyagok és eszközök kerülnek a figyelem fókuszába a vizuális nyomhagyás örömén keresztül. (Egervári, 2021)

Összességében a bemutatott foglalkozások alapján elmondható, hogy a művészetpedagógiának a természetművészettel megközelített irányzata olyan lehetőségekhez vezet, melyek a tárgyak állandóságáról (elkészült művészeti alkotások, projektek eredményei) a múlandó, a természeti környezetben otthagyható „produktumok” létének a múlandóságát, efemer jellegét hangsúlyozzák. Ez egy olyan tapasztalási kerete lehet a művészettel nevelésnek – ahogy Tátrai Vanda is megfogalmazta – ami segíti az elmúlás elfogadását, feldolgozást. A művészettel nevelés során a művészet a foglalkozások eszközeként és nem céljaként van jelen. Az élmény, a jelen megélése, kapcsolódás egymáshoz és a környezethez a megfogalmazható rövid távon is elérhető cél.

A továbbiakban pár foglalkozás feladattervét osztom meg, melyek a kutatás alapján, a feladatokból, élményekből inspirálódva születtek, alakultak. Ami közös a feladatokban, hogy helyspecifikus – természetben is megtartható foglalkozások alapjai lehetnek, emellett átválthatók osztálytermi foglalkozásokká is. A feladatok leírásához Kiss Virág konzulensem által készített feladatsablont használtam.

1.táblázat: „Önbemutató talált tárgy segítségével” feladatterv forrás: Szerző

FELADAT CÍME: Önbemutató talált tárgy segítségével

Instrukció/feladat <i>helytől és helyzettől függően a talált tárgyak környezete is változik, ehhez igazítható.</i>	<i>Mutatkozz be társaidnak egy környezetben talált tárgy/növény vagy hely bevonásával.</i>
Munkaforma	<i>egyéni munka</i>
Korosztály, nehézség	<i>korosztálytól függetlenül alkalmazható</i>
Értékelési szempontok	<i>a választott tárgy/növény/hely alapján történő bemutatkozás</i>
Reflektálás/értékelés/lezárás módja	<i>A bemutatkozást a foglalkozásvezető kezdi, ő is saját talált tárgyával. A bemutatkozás megörökítéseként a talált tárgyak skicceit – mindenki saját maga örökíti meg egy kiosztott lapra - füzetbe fűzve „albumként” tároljuk. A tényleges tárgyakat a talált helyükre, vagy friss helyre tesszük.</i>
CÉLOK, FEJLESZTÉSI LEHETŐSÉGEK	
Célok <i>mire lehet(ne) használni ?</i>	<i>Ismerkedős játékként, vagy egy hosszabb műhelyfoglalkozás kezdeteként is elképzelhető. Erre épülhet a következő, vagy egy későbbi feladat is.</i>
Képességek	<i>szociális képességek fejlődése, kommunikáció, absztrakt-, asszociatív gondolkodás.</i>
Tananyag	<i>tárgy- és környezetkultúra: környezetismeret, és vizuális kommunikáció</i>
SZERVEZÉS	
Eszközök, anyagok	<i>papír és ceruza, a szervezőnek egy tűzőgép.</i>
Idő-szükséglet, időkezelés	<i>45 perc</i>
Térhasználat, teremrendezés, tárgyi feltételek	<i>kültéren és beltéren is alkalmazható. Szükséges a tárgyi felszereltség amihez kapcsolódhatnak - tehát nem egy steril, érinthetetlen kiállítóterem a cél. A természetben a tér adott, a közös bemutatkozáshoz egy megpihenésre is alkalmas ülőhely szükséges (pléd, kispárnák a földön például)</i>
Motiváció, rávezetés szemléltetés <i>A helyszínhez kapcsolódva, arra hivatkozva elkezdni.</i>	<i>„Bizonyára vannak köztetek ismerősök, de engem nem mindenki ismer, szeretném ha bemutatkoznánk! - Keressen mindenki egy olyan növényt, tárgyat, vagy helyszínt itt ahol most vagyunk, aminek a segítségével bemutatja magát! Én például ezt a forrást választom...”</i>
SZEMÉLYES, EGYÉB...	
Variációs lehetőségek, differenciálási lehetőségek, további ötletek, egyéb megfigyelések	<i>A tárgy, növény, helyszín egy nagyon tág lehetőség arra, hogy ne csak konkrét tárgyakban gondolkodjanak – hanem akár emlékek, szituációk mentén mutassanak be magukból egy kis darabkát. Például egy kőhalmaz,</i>

	<i>ami arra emlékeztet, amikor a kedvenc unokatestvérével szalonnát sütöttek stb.</i> <i>Konkrét feladat bevezetője is lehet, például: növény-tanulmányozás (válaszd ki a számodra legkedvesebb növényt a terepről, és készíts a közös enciklopédiánkba egy tanulmányrajzot belőle!).</i> <i>Csoportalakítás lehetősége is benne van a következő csoportfeladatok elvégzésére (pl. azonos színű tárgyak, vagy helyek választásával).</i>
Személyes (élmények, vélemény...)	

2. táblázat: „Közös történeten alapuló figura készítése” feladatterv forrás: Szerző

FELADAT CÍME: Közös történeten alapuló figura készítése	
Instrukció/feladat	Válassz ki egy szereplőt a mezei/erdei városunk lakói közül, és jelenítsd meg térben. Találd ki hogy néz ki, milyen feladatokat lát el, és hol él! Ha elkészült helyezd el élőhelyén, majd mindannyian körbejárjuk a kisvárost, megnézzük a lényeiteket!
Munkaforma	alkotó jellegű csoportos és egyéni munka
Korosztály, nehézség	korosztályhoz igazítva bárki számára elképzelhető
Értékelési szempontok	elkészült figura, élőhelyének kiválasztása, történetbe ágyazódás
Reflektálás/értékelés/lezárás módja	Közös séta kretén belül körbejárni a helyet és megnézni az elkészült műveket. A kitalált közös történetet újra és újra mélyíteni egyik szereplőtől a másikig. Az elkészült „lakókat” ott hagyjuk a saját otthonukban.
CÉLOK, FEJLESZTÉSI LEHETŐSÉGEK	
Célok mire lehet(ne) használni?	Egy műhelymunka konkrét feladataként, vagy egy egymásra épülő feladategyüttes részeként egyaránt használható. Akár táborok, akár iskolai órák, erdei iskolák foglalkozásaként.
Képességek	kreativitás, problémamegoldás, figyelem, emlékezés, kezűgyesség
Tananyag	kifejezés és képzőművészet, vizuális kommunikáció és tárgy – és környezetkultúra
SZERVEZÉS	
Eszközök, anyagok	helyi anyagokkal dolgozunk – így például: kő, faágak, fű, virágok. Ami szükséges lehet a kötél, esetleg metszőolló, de hangsúlyosan a helyhezkött, helyben talált anyagok saját megoldáson alapuló összeillesztése a cél.
Idő-szükséglet, időkezelés	5x 45 perc minimum

Térhasználat, teremrendezés, tárgyi feltételek	<i>természeti tér, esetleg rurális vagy urbánus tér is ugyanígy. Közös helyi keret, amin belül mozoghatnak (de nem pár négyzetméter).</i>
Motiváció, rávezetés szemléltetés	<i>„Képzeljük el, hogy óriások vagyunk és az a hely ahol most állunk más élőlényeknek is az otthona. Próbáljuk meg kitalálni milyen hely lehet ez? Kik lakhatnak itt? Mit csinálnak?... Mondok egy mondatot egy szereplővel, ti is egyenként folytassátok egy-egy plusz szereplővel...”</i>
SZEMÉLYES, EGYÉB...	
Variációs lehetőségek, differenciálási lehetőségek, további ötletek, egyéb megfigyelések	<i>utólagos feladatként saját figurák lerajzolása, tulajdonságaik lejegyzése – és a közös történet is dokumentálásra kerülhet – ez az idő és hely keretétől függ</i>
Személyes (élmények, vélemény...)	<i>Szerintem az időkeretet rugalmasan kell kezelni. Jó ha a gyerekeknek – főleg ha nem ismerik egymást– előzőleg tartunk egy ismerkedős, helyzetbe megérkező foglalkozást. Ez lehet a helyszínre való megérkezés közbeni felvezetés, vagy konkrét, célzott ön bemutatás – ami már magában hordozza a foglalkozás típusát.</i>

3. táblázat: „Detektív munka – nyomkészítés” feladatterv forrás: Szerző

FELADAT CÍME: Detektív munka - nyomkészítés	
Instrukció/feladat <i>Az instrukció kiadása előtt csoportokra osztás megtörténeése célszerű</i>	<i>Detektívekként az a feladatokat, hogy találjatok nyomokat, bizonyítékokat arra, hogy ezen a helyen itt: indiánok/tündérek/hattyúcsalád/idegenek (ufo-k) laktak a közelmúltban.</i> <i>A feladat az, hogy csoportonként más-más dolgot kell bizonyítanotok magánnyomozókként, így a bizonyítékokat nektek kell előállítani.</i> <i>Használjátok azt, amit ezen a helyen találtok, és alakítsátok úgy a teret, készítsetek olyan tárgyi bizonyítékokat, amelyek meggyőzik a hallgatóságot az indiánok/tündérek/hattyúcsalád/idegenek (ufo-k) jelenlétéről.</i> <i>Az elkészült munkákat jegyzőkönyvbe vesszük és elküldjük a királynőnek, aki véleményezi azt.</i>
Munkaforma	<i>páros, csoportos alkotó jellegű munka</i>
Korosztály, nehézség	<i>4-8. osztályos tanulók</i>
Értékelési szempontok	<i>a talált nyomok relevanciája – a bemutatás hitelessége, az elkészült művek.</i>
Reflektálás/értékelés/lezárás módja	<i>A „detektívek” előadják a nyomokat és bebizonyítják az igazuk – ki-ki a kapott témájával kapcsolatban.</i> <i>Egymást meghallgatjuk, a csoportok munkáit dokumentáljuk a „jegyzőkönyvbe”.</i>
CÉLOK, FEJLESZTÉSI LEHETŐSÉGEK	
Célok <i>mire lehet(ne) használni?</i>	<i>történelmi események, néprajzi csoportok ismeretének mélyítésére, projektek elemeként, erdei iskola foglalkozásaként stb.</i>
Képességek	<i>kreativitás, problémamegoldás, szintetizáló és analitikus gondolkodás fejlesztése, szociális képességek, kommunikáció.</i>
Tananyag	<i>kifejezés, képzőművészet, vizuális kommunikáció, tárgy- és környezetkultúra</i>
SZERVEZÉS	
Eszközök, anyagok	<i>fényképezőgép, egy különlegesebb papír, ami a csapatok eladatait tartalmazza - a játék kedvéért, amit a „királynő küldött a nyomozóknak”</i>
Idő-szükséglet, időkezelés	<i>5x45 perc minimum</i>
Térhasználat, teremrendezés, tárgyi feltételek	<i>osztálytermen kívüli terep, lehet egy templom udvara, mező, erdő, egy kisebb falusi rész, egy park stb. Egy határ meghúzása szükséges, amin belül a „nyomozók” mozoghatnak</i>

Motiváció, rávezetés szemléltetés	<i>A detektívek munkáját ki ismeri? Hogyan működik? Mi után nyomoznak? A Királynő levelét felolvasni, megmutatni nekik, és a csoportbontást elkezdni.</i>
SZEMÉLYES, EGYÉB...	
Variációs lehetőségek, differenciálási lehetőségek, további ötletek, egyéb megfigyelések	<i>Egy-egy specifikus tananyag feldolgozására is alkalmas, akár képzőművészek szerepére is megkérhetjük őket, kurátorkodni (elveszett egy adott kiállítási anyag, azt kellene helyettesíteni ilyen és ilyen anyagokból készített alkotással – nyitott végű feladat, bizonyos keretekkel). Aki nem akar alkotni, lehet a jegyzőkönyvvezető - fényképezni, dokumentálni, írni stb. Amihez kedve van, azt csinálja, a lényeg, hogy élvezze.</i>
Személyes (élmények, vélemény...)	<i>Ezt a feladatot osztálytermen belüli feladattá is könnyen átvariálhatjuk – akár művészettörténeti, műelemzés szintű feladattá, ahol konkrét művek részleteiből kellene kinyomozni az egészet – befogadó jellegű feladatként; vagy alkotó-befogadó jelleggel egy több hetes projekt/tematika feldolgozásában (mondjuk kortárs művészet) hasonló játékos megfogalmazásban feladatokat összeilleszteni- - amiből egy nagy kiállítássá szerkeszthető anyag születik. Ezt akár idősebb korosztályú fiataloknak is ideálisan össze lehet szerkeszteni.</i>

4.táblázat: „Árnyékkövetés” feladatterv forrás: Szerző

FELADAT CÍME: Árnyékkövetés	
Instrukció/feladat	<i>Egyénileg vagy párosan válassz ki egy helyszínt, aminek a vetett árnyékát „megörökíted”. A megörökítésre használj a választott helyszínen található tárgyakat (pl. kavics, fa, virágszirmok stb.) és rajzold körbe vele a vetett árnyékokat. Igen, saját magad árnyékát is beleveheted, hisz a része vagy. Ha párban akkor egymásét. Figyeld meg mikor kezded el az árnyék követését, és mire végzel vele meddig „jutott”?</i>
Munkaforma	<i>egyéni vagy páros alkotó jellegű munka</i>
Korosztály, nehézség	<i>korosztálytól független</i>
Értékelési szempontok	<i>az elkészített rajzolat, a használt anyagok stb.</i>
Reflektálás/értékelés/lezárás módja	<i>Tudatosítani az árnyékok mibenlétét (ha releváns – kisebb korosztályoknál), lefotózni az alkotást, értékelni a befektetett munkát.</i>
CÉLOK, FEJLESZTÉSI LEHETŐSÉGEK	
Célok <i>mire lehet(ne) használni?</i>	<i>meglévő tudás mélyítésére, akár művészettörténeti szempontból jelentős templom „körberajzolásával” mélyíteni az adott megtanulandó tudásegységet</i>
Képességek	<i>kreativitás, problémamegoldás, szociális képességek</i>
Tananyag	<i>kifejezés, képzőművészet, vizuális kommunikáció, tárgy és környezetkultúra, műelemzés (akár)</i>
SZERVEZÉS	
Eszközök, anyagok	<i>fényképezőgép az elkészült munkákhoz</i>
Idő-szükséglet, időkezelés	<i>2x 45 perc maximum</i>
Térhasználat, teremrendezés, tárgyi feltételek	<i>kültéri helyszín, napos idő</i>
Motiváció, rávezetés szemléltetés	<i>Biztosan mindenki tapasztalta már, hogy este, mikor megy valahová a villanyoszlopok árnyéka kifejezetten gyorsan változik. A fény – árnyék működése (helyzetre szabottan)</i>
SZEMÉLYES, EGYÉB...	
Variációs lehetőségek, differenciálási lehetőségek, további ötletek, egyéb megfigyelések	<i>Mozaikkészítés kövekből és levelekből szintén egyik variációja lehet az efféle „rajzolásnak”.</i>

	<i>Különböző művészettörténeti témák feldolgozására is alkalmas lehet, például a street art jelenségét feldolgozandó foglalkozás (természetes anyagokkal dolgozva). Vagy vízzel készített kalligrafikus rajzolatok az aszfalton szintén hasonló irány.</i>
Személyes (élmények, vélemény...)	

Irodalom:

Kiss Virág (2010): Művészeti nevelés, művészettel nevelés, művészetterápia. In: Iskolakultúra, 2010/10 szeparátum

Bodóczy István (2012): Kis könyv a vizuális művészeti nevelésről. Budapest.

Erőss István (2011): *Természetművészet*. Szeged, Generál Nyomda Kft.

Egervári Júlia (2021): Környezetpedagógia és vizuális nevelés. A „place-based” projektek. IX. Neveléstudományi és Szak módszertani Konferenciakötet. Egészség és környezet alfejezet.

<https://derek-janko-tabor.webnode.hu> 2021.04.26.

www.mesejaro.com/farkasko-muvesztelep-egyesulet/ 2021.04.26.

<https://juliaegervari.wixsite.com/juliaegervari/> 2021.03.24.

www.napkapu.info/hu . 2021. 03.04

Képek jegyzéke:

1. ábra Derék Jankó tábor, 2014. Forrás: Tátrai Vanda <https://derek-janko-tabor.webnode.hu/a2014-fotogaleria/>

2. ábra: Derék Jankó Tábor, 2017. Bunkerépítés eredménye fotó: Tátrai Vanda https://derek-janko-tabor.webnode.hu/files/200000209-948c895882/DSC_0344.JPG

3. ábra Természetművészeti workshop, brazil tájépítész hallgatókkal, Budapest, Kertészeti Egyetem, Magyarország, 2016. forrás: Péter Alpár

4. ábra Természetművészeti workshop, művészeti szakközépiskolai hallgató (Plugor Sándor Művészeti Líceum), Sepsiszentgyörgy, Erzsébet Park, 2012. forrás: Péter Alpár

5. ábra Természetművészeti workshop, általános fiúiskola, Chabahar, Irán, 2019. forrás: Péter Alpár

6. ábra Elkészült projektek eredményei, fotó: Egervári Júlia

<https://juliaegervari.wixsite.com/natureart/iskolai-projektek-school-projects?lightbox=dataItem-k6l304oc2> <https://juliaegervari.wixsite.com/natureart/iskolai-projektek-school-projects?lightbox=dataItem-k6l304oe>

7. ábra Odú fotó: Egervári Júlia <https://juliaegervari.wixsite.com/natureart/iskolai-projektek-school-projects?lightbox=dataItem-kdg381s0>

8.. ábra „Fába szorult”, Mandala fotó: Egervári Júlia

<https://juliaegervari.wixsite.com/natureart/iskolai-projektek-school-projects?lightbox=dataItem-kdg381s13> <https://juliaegervari.wixsite.com/natureart/iskolai-projektek-school-projects?lightbox=dataItem-kdg381s22>

9. ábra A land art a legjobb, Kolos, 4. osztály. fotó: Egervári Júlia

<https://juliaegervari.wixsite.com/natureart/iskolai-projektek-school-projects?lightbox=dataItem-k6l304oc3> [Iskolai projektek / School projects | juliaegervari \(wixsite.com\)](https://juliaegervari.wixsite.com/natureart/iskolai-projektek-school-projects?lightbox=dataItem-k6l304oc3)

MELLÉKLETEK

I. számú Melléklet

Interjú Tátrai Vandával

V.R.A.: Hogyan kezdődött ez az egész természet meséi foglalkozás-együttes?

T. V.: Ez egy elég izgalmas kezdet volt, mert nem akartunk természeti érzékenyítést indítani, ökológiai témákról foglalkozásokat tartani, nem volt ilyen vágyunk.

A meseterápiás munkámban nagyon sok gyerekkel találkoztam, hátrányos helyzetű gyerekekkel, mélyszegénységben élő gyerekekkel. A férjem pedig természetművészettel foglalkozik, és az évek során sok közös projektekben egymás munkáját segítve kezdtük el bevinni saját foglalkozásaiba a másik tudományát is. Azt láttuk, hogy borasztóan jól passzol a természetművészet és a meseterápia. Ezek alapvető működési elve teljesen megfeleltethetők egymásnak. Elkezdtük ezt a kapcsolatot vizsgálni, készítettünk egy táblázatot, és összesítettük, hogy hol vannak az azonos pontok a természetművész és a mesehős között. Így a mesehősöknél azokat a tulajdonságokat vettük sorra, amik a világhoz való kapcsolódásukban mutatkoznak meg. Például a mesehősök akkor lehetnek sikeresek, akkor tudják működtetni a világot maguk körül, ha a természet lényegéhez, elemeihez a legnagyobb tisztelettel viszonyulnak - ahogy a természetművész is tiszteli a természet dolgait, ökotudatosan használja mindazt, amihez hozzányúl.

Akkoriban nagyon sokat dolgoztunk mélyszegénységben élő gyerekekkel- roma és nem roma gyerekekkel, moldvai és gyimesi csángókkal. Ide olyan foglalkozásokat viszünk, amihez nincs szükség semmire, nem kell, hogy legyen egy doboz ceruza, mert ott van a rét... nem kell, hogy legyen gyurma mert ott van a sár... Ez a tematika fantasztikusan működött, és nagyon nagy örömforrást jelentett nekünk is és a gyerekeknek is, akár a moldvai csángókra, akár magyarországi nehézsorsú gyerekekre gondolunk.

Azokat a mintázatokat, amik ezeknél a mélyszegénységben élő gyerekeknél megjelennek, nagyon jól tudjuk a mesékkel segíteni, majd természetművészettel elmélyíteni az élményt. Egyben egy olyan alkotó lehetőségre tanítani a gyerekeket - olyan módszert adni nekik - ami a feltöltődés és öröm eszköze lehet akkor is, ha nincs semmijük. Ők nem rajzolgatnak mert nincs mivel, akár egy ceruza is problémát okozhat.

Nyolcadik éve vezetünk ilyen foglalkozásokat, és azt a tapasztaljuk, hogy idővel a hétköznapiakban is megtalálják maguknak az alkotás pillanatait, bár sok idejük nincs, hisz 6-7 évesen már pénzkereső tagjai a családnak. Számomra lenyűgöző, hogy lehet gyerekekkel együtt dolgozni úgy, hogy nem keltünk bennük felesleges vágyakat csili-vili cuccok iránt. Elég a kavics, a bot, az árnyék, a szél... Mivel évek óta követjük a sorsukat, az ő életükben nagyon jól látható, hogy ezek által az együttléteink által hogyan változik a világhoz való viszonyuk.

A mélyszegénységben élő magyarországi gyerekeknél azt figyeltük, hogy mennyire képesek arra, hogy másként éljenek, mint a szüleik – ki tudnak-e lépni abból, amiben vannak: megtalálják-e ehhez az erőforrásaikat a külső-, belső segítőiket? Ebben segítünk, erre íródott a Sasfiókák foglalkozásunk. Roma gyerekeknél pedig az eredethez visszakanyarodva figyeltük az eredet legendák működését és hatását. Azt tapasztaltuk sokkal több időt kellene együtt töltenünk akkor lenne eredményes, ha állandó csoportban lehetnénk együtt – hisz nagyon erős az ellen pólus - sajnos ilyen hosszán tartó munkára nem volt még alkalmunk. Jelenleg általános iskolásokkal dolgozunk, délutáni foglalkozások keretében, osztályonként külön – szabadidős foglalkozásokban.

Most hatodik éves lenne az első olyan évfolyam, ahol a Természet Meséivel dolgoztunk. Elsőtől foglalkozunk velük, és nagyon jól megfigyelhető itt, hogy a többi osztálytól (akiknél a mesefoglalkozások témája – az élet fontos dolgait járta körül) eltérően, ebben a közösségben a természet meséi programot vezettük, és bár sosem beszéltünk konkrétan környezetvédelemről – soha nem hívtam fel az osztály figyelmét, hogy védjük a környezetet, de saját maguktól, a mesék és foglalkozások hatására olyan zsigeri igénnyé vált bennük a természet tisztelete, hogy el kezdtek akciókat indítani az iskolában - környezetvédelmi kampányokat, különböző témákban. Pénzt gyűjtöttek a hortobágyi madárkórháznak. Vannak olyanok is a csoportban, ahol a gyerekek szülinapra, nem ajándékot kértek, hanem hogy fizessék be a Greenpeace-nek a rájuk szánt pénzt, – és ez szerintem nagyon nagy dolog.

V.R.A.: Akkor ez egy látható eredménye a foglalkozásoknak...

T. V.:

Ez egy nagyon szép mutató, és a három éves heti munka nagyon jól láthatóan előhozta belőlük az ott szunnyadó természeti kapcsolódást, alapvető élményük lett a természettel való összekapcsolódás és igazi aktivista csapattá váltak. Időnként találunk maguknak egy fókusz-

mint a Nutella, ami pálmazsír-ból készül, és nagyon tudatosan, határozottan végigmentek az iskolán, hogy akik Nutellát esznek, azoknak „végük van”. Sokáig sztorizhatnánk. Nagyon szép fogalmazásokat írtak arról, hogy milyen érzéseket kelt bennük az, amikor valami rombolást látnak - ez tényleg gyönyörű.

Ez tehát egy mérhető mutatója lehet ennek a foglalkozásnak, pláne, hogy nem környezetvédelmi szakkör volt, nem ez volt a témája. A mese és természetművészet együtt ezt hozta magával – az ökológiai nevelés így valósult meg a háttérben - később megtaláltuk ennek az okait, működését az ököpszichológiában. Azóta az erdőfürdő érzékelési gyakorlatait is hozzákapcsoltuk a programunkhoz, és így már teljesen a szabadban zajlik a foglalkozás, erdőn, mezőn, barlangokban. Ovistól, felnőttig tartunk foglalkozásokat, workshopokat, táborokat.

V. R. A.: Milyen szempontok alapján közelítéd meg az egyes foglalkozások lebonyolítását?

T. V.: Elsősorban életkor és a helyszín határozza meg. – egy elhagyott kőbánya más kapcsolódási lehetőségeket kínál, mint egy parkos erdőrészlet, ehhez választok mesét, én a mesére építem a többi elemet is. Főleg a teremtésmítoszokkal szeretek dolgozni, ezek a rendje szerint építem fel a foglalkozásokat, a mese mindig sorvezető. Az állandó gyerekcsoportoknak minden évben van valami tematika, tavaly nem is meséltünk, hanem a példaképeink volt a témánk, példaképekről beszéltem, olyan nőkről és olyan férfiokról, akik valamilyen különlegeset vittek véghez az életükben: lázadó lányokról, vagány hősökről, kortársakról és történelmi figurákról. Ez is egy felméréssel indult, ami azt mutatta, hogy a gyerekeknek most már nem nagyon vannak példaképeik, ami szerintem nagyon szomorú dolog. A celebek a gyerekek példaképei. Arra voltam kíváncsi, hogy lehet-e másként ez? Nem érdekes más példakép számukra vagy egyszerűen nem jutnak hozzá? Minden héten más művészek, aktivisták, sportolók jöttek képbe, és az élettörténeteket úgy dolgoztuk fel mint a meséket. Az derült ki, hogy a gyerekek és családjaik is nagyon vevők voltak erre. A bemeneti felmérésnél mindenki különböző sztárokat sorakoztatott fel, mint családon kívüli példaképek, és a folyamat végén pedig gyönyörűen megjelent mindenkinél az a néhány ember, akit valódi példaképnek tart.

Vannak tehát éves projektjeim, amikor különböző témák (állatok, teremtésmítoszok, boldogság) adják a fókusz, és van olyan is, amikor az élet hoz témát: meghal egy tanárnéni és nyilván, egy ideig a gyász a téma. A covid is ugyanilyen feldolgozandó téma lehet, a

maszkhordás, a bezártság, a félelem – ez egy egész nagy tematika, remélem hamarosan sort keríthetünk ezekre a témákra. A mesét fejből mondom, és nagyszerű látni a bevonódást, majd csodálatos alkotómunkák születnek. A gyerekeknek ez játék, mindeközben pedig az önismeret, a szociális képességek észrevétlenül fejlődnek. A beszélgetések a mese védett terében zajlanak, minden gondolatnak tere, helye van. Ha nagyon fájdalmas témákat érintünk, akkor azokkal nagyon zárt mesei térben foglalkozunk. Az elmúlással való megbarátkozást például nagyon jól segíti a természetművészet. Amit kint elkészítünk, hiába szép, azt ott kell hagyni, elmúlik.

II. számú Melléklet

Interjú Péter Alpárral

V. R. A.: Legutóbbi beszélgetésünk során említetted, hogy különböző életkorúaknak természetművészettel kapcsolatos foglalkozásokat tartasz, mesélnél erről kicsit bővebben kérlek? Milyen élményeid vannak?

P. A.: Évek óta, körülbelül hét-nyolc éve tartok természetművészet jellegű workshopokat, nagyon különböző karakterű-, életkorú-, foglalkozású- csoportoknak. Művészeti szakiskolába járó diákok, egyszerű általános kisiskolás diákok, építészhallgatók, doktorandusz hallgatók, kortól és szakmától függetlenül egész idős emberek is, képzőművész-hallgatók és óvodáskorú gyerekek is a foglalkoztatottak köre. Tehát szakmához tartozó, részlegesen a szakmához tartozó, és a szakmához egyáltalán nem kötődő közönség. Egy másik csoportosítási vetület pedig a különböző kultúrkörökben élő közösségek: erdélyi-, magyarországi magyarok, a közel kelet, indiai és brazil diákok - tehát széles körben mozog a folyamat.

Tudatosan nem csak képzőművészeti terepen folytatom a foglalkozásokat, pontosan azért, mert a különböző csoportok terén más-más a fókusz: a képzőművészettel foglalkozók (egyetemista, középiskolás) számára egy természetművészeti workshop egy kilépést jelent: semleges terepre kerül, nem szobor, nem festmény, de a térben dolgozik, színekkel dolgozik - felszabadul, kreativitást helyzetbe hozó szerephez kerül. Itt prezentációval egybekötötték a foglalkozások, a művészettörténeti folyamatba bekapcsolódó művészjelöltként vehet részt, tehát a hangsúly a művészen van.

Teljesen más az attitűd a tájépítészek, építészek szemszögéből. Indiai, brazil és magyar tájépítész hallgatókkal dolgoztam – részükről az az izgalmas, hogy nekik eddig a pontig a tájhoz, természeti térhez volt egy bizonyos attitűdük: a táj, amihez az épület viszonyul, a táj

elsődlegesen mint funkcionáló elem jelenik meg és csak másodlagosan esztétikai tényező. A workshopok során számukra szokatlan, új nézőpontba helyezem be őket a tájban, ahol nem fákat, növényeket hanem anyagokat, színeket, formákat látnak - nem épületet, funkciót keresnek, hanem felszabadult alkotói folyamatban vesznek részt. Nem az esztétikai kimenet a cél, hanem az itt és most élmény, katartikus hatás, a természeti térbe való alkotói létezés egy új minőségének megélése. Egy felszabadult játékká alakul át az egész. Itt is elmélettel kezdődik a foglalkozás, az építészethez, tájépítészethez kötve mutatom be a természetművészetet, majd egy gyakorlati tervezői munka következik - szakmai célú, de konceptuális és kreatív gyakorlat, és vele párhuzamosan a természeti környezetben is hozunk létre alkotásokat – közösségileg és egyénileg. A műtermi gyakorlat egy új természetszemlélet beemelése koncentrálni az alkotói, tervezői munkába, a második a természeti térrel való közvetlen interaktivitásra helyezi a hangsúlyt.

A következő célcsoport, a művészetterápia kérdéskörét is érinti, és ez nagyon izgalmas élmény számomra. Ezt még jobban ki lehetne aknázni... Azok a személyek, nem építészek, tájépítészek, vagy képzőművészek, hanem egy egyszerű gyerek- vagy felnőttcsoport. Nekik ezek a workshopok élmény jelleggel nyújtanak lehetőséget arra, hogy egy játékos, kreatív formában újra felfedezzék maguknak a természetet, egy számukra új nézőpontból legyenek jelen a természeti térben.

A NAPKAPU program keretein belül (fa ültetés gyerekek bevonásával), amibe én is bevonódtam szervezőként és alkotóként is, most több ilyen foglalkozás tartok, mintegy felkészítve a gyerekeket a faültetés szellemi oldalára. Egy természetművészeti workshop keretén belül megtanulják újraértékelni magukban a fákhöz való viszonyuk. A környezetvédelmi programok esetében nagyon fontos a szemléletváltás és ebben nagyon sokat segíthet a művészet.

Jelen esetben az iskola kertjében 45 perces órán a biológia órát én tartom – a tanár jelen van, de csak megfigyelőként - aztán ő is ugyanúgy bekapcsolódik a játékba. Tehát itt is ugyanezeket a folyamatokat figyelhettem meg, mint amiket és felnőttek esetében is tapasztaltam, a természeti térrel való alkotói együttlét nagy felszabadító hatással van az egyénre. Ezt a gyerekeknél nem nehéz elérni, hiszen önmagukban hordozzák a játékot és könnyedén belefeledkeznek annak folyamataiba, így gyorsan beáll ez az állapot. Amikor megérti a feladatot, (jó hogyha van egy segéd történet, valami, amit „kell csinálni”, pl. a NAPKAPU programnál játékosan egy szobrot kellett jelképesen megjeleníteni a kertben talált anyagokkal) hamar beindul egy játék, amin keresztül a gyermek egy teljesen más megélési élményben részesül a természeti térrel kapcsolatban. Fontos kötni a feladatok fogalmi keretét a

hagyományos művészeti oktatás alapfogalmaihoz és kifejező eszközeihez, mint a színek, a formák stb., amik már ismertek a gyermek számára - csak ebben az esetben átértékelődnek. A színek és vonalak kitöltik az egész természeti teret, a rajzolás gesztusába az egész testmozgás benne van, de ezen keresztül akaratlanul kezd kommunikálni a gyerek (vagy a workshopon résztvevő) a természettel.

Ezen keresztül átíródik mindaz, amit eddig a természetről gondoltunk, ami a tudatunkban van vele kapcsolatban, hogy a természet egy sima anyag. Egy élő entitássá minősül át. Ez a folyamat még izgalmasabb a felnőtteknél: nehezebb, de sokkal látványosabb eredményekhez vezethet el. Azt még nem sikerült kipróbálnom, hogy teljesen szakmán kívülálló felnőtteknek tartsak foglalkozást művészetterápiás célból, de tervezem mert nagyon sok igény is van rá. Művészetterápiás célú természetművészeti workshopokkal úgy gondolom, hogy izgalmas eredményt lehetne elérni. A természeti térbe való alkotói jelenlét a felnőtt egyénből is a felszínre hozhat egy mélyen eltemetett kreativitást, ami szinte a gyermeki létállapot tisztaságába és szabadság állapotába helyezi egy röpké pillanatra vissza. A felnőtt léthez képest ez egy módosult tudatállapot, amin keresztül egy eddig számára teljesen ismeretlen aspektusát ismeri meg a természetnek.

Ennek a folyamatnak nagy ereje lehet az elidegenedés problémájának megoldásában, természet és ember viszonyának helyreállításában. A lényeg tehát, hogy művészetterápiában úgy gondolom nagyon komoly eredményeket lehetne elérni ezekre a kérdésekre választ keresve (ember és természet viszony pl.), és igény is van rá.

V. R. A.: A technikai részéről is beszélnél? Mennyi idő kell egy foglalkozás lebonyolításához?

P A.: Ez is a célközönségtől függ - legoptimálisabb egy hét, de két nap, egy nap, pár óra is előfordul – mint időkeret.

Szakmai közösség esetében minimum a két nap, a legideálisabb egy hét. Fontosak a műhelybeszélgetések, powerpoint-os bemutatók, videók megnézése.

Gyerekeknek szánt workshopok lehetnek akár egynaposak is, itt is fontos a bevezetés, nem is a művészettörténeti szempont - hanem a játékba való bevezetés, ráhangolódás. Fontos, hogy mindig meglévő ismeretekhez kell kötni, alkalmazkodni. A „Most egyet játszunk”- helyzetbe helyezése a közösségnek.

Előtte fel kell mérni a terepet, felépíteni a workshop szerkezetét, például „most erre a nagy rétre fogunk rajzolni, és akkor mit is fogunk rajzolni?”... a meglévő helyzetből, az adott helyszín nyújtotta lehetőségekből építkezni, ahhoz alkalmazkodni.

Egy meghatározó élményem volt ezzel kapcsolatban: az iráni perzsa öbölben tartott workshop az ottani gyerekekkel.

Ez egy olyan közeg, ahol kortárs művészetnek nem létezik sem befogadó rétege, sem művelője. A helyi Chabahar-i művészek többnyire a hagyományos perzsa miniatúra festészettel foglalkoznak, az európai típusú kortárs művészet idegen számukra, annak ellenére, hogy Irán nagyobb kulturális központjaiba komoly kortárs művészeti központok működnek, és számos magas szakmai színvonalon alkotó művészt ismerek, és egy ilyen művészközösséggel tartózkodtam az adott helyszínen. Mindez csak azért fontos mert egy olyan területen próbálhattam ki mindazt, amit a kortárs művészet formanyelvét használó természetművészeti workshopokról gondolok, ahol ennek semmi előképe nem volt, sem pozitív sem negatív értelemben.

Mahmoud Maktabi kurátor és művész barátom tartott egy rövid felvezetést a gyermekeknek (a helyi fiú iskola diákjai) a performance, environmental art stb. fogalmakról, én angolul beszéltem ő fordította fárszira. A lényeg, amikor a gyerekeket kivittem az iskola melletti sivatagba, és feltettem magamban a kérdést: mi köt össze engem, mint európai művészt, és őket, egy nagyon mélyen a hagyományokban élő kultúrát, ott volt a válasz a természeti térbe. Erről kezdtünk beszélgetni, a minket körülvevő természetről. Feltettem a kérdést: Mit tapasztalunk? - hogy fúj a szél... hogy tudjátok testmozgással leírni a szelet?, hát a tenger hullámzását?, vagy miként tudnánk kéz mozdulatunkkal bemutatni a nap mozgását az égen? és végül ezeket a levegőbe közösségileg testmozgással leírt rajzolatokat hogy tudnánk a földre leképezni, mint rajzolt nyom. Belelkесedtek, a közös mozgás során, hogy eljátszottuk a dolgokat, élvezték - és nagyon jó kis közösségi munka alakult ki, aminek eredménye egy nagyméretű rajz lett. Egyik gyerek azt mondta visszajelzésként az elkészült rajzra, „teljesen olyan, mint a nomádoknak a ruhája...” A nap rozetta minden népi kultúrába azonos formailag és tartalmilag, ahogy a nap is az égen akár csak az őt vizuálisan leképezni akaró emberi szellem is.... de itt nagyon elkanyarodnánk a témától.

Nemcsak ez az eset az, ami rávilágított arra, hogy a kortárs képzőművészet és a hagyományos kulturális közegek kapcsolata nagyon pozitív eredményekhez vezethet, ellentmondva annak a hipotézisnek, hogy a kortárs művészet elszakadt közönségétől és csak egy belterjes műértő közegbe képes vegetálni.

Egy hasonló foglalkozást kipróbáltam az itteni erdélyi gyerekekkel is, náluk érdekes volt, hogy mindenki más-mást csinált, másképp viszonyult. Izgalmas, hogy egy téma hányféleképpen nyilvánul meg.

Viszont egységesen mindig az a tapasztalat, hogy ha nincs egy eleve hozott előítélet, akkor legalább nyolcvan százaléka a gyerekeknek élvezi, élményként éli meg és már csak ezért megéri csinálni.

V. R. A.: Általában hogyan készülsz a foglalkozásokra?

P. A.: Mindig más helyzettel találkozok, így teljesen felkészülni semmire sem lehet, nagy teret kap a gyors és spontán reakció az adott helyzetre.

Különböző közösségek különbözőképpen élik meg a helyzetet. Például itteni gyerekekkel tapasztaltam azt, hogy gyorsabban megcsinálják a dolgot, nehezebb lekötni őket – ez inkább onnan jön, hogy milyen környezetből jön a gyerek. Az újdonság ereje sokat hozzátesz, de a kulturális közeg is meghatározó különbség.

A pedagógus szerep is fontos, ő adja meg a kezdeti energiát, lendületet.

A szakmai foglalkozások természetesen előadásokon alapulnak, intenzív munkával, mivel pár nap alatt valós eredményeket kell elérnünk.

Például a budapesti Kertészeti Egyetem tálépítész tanszékén csereprogramon jelen lévő brazil tájépítész hallgatókkal is dolgoztam egy öt napos foglalkozás keretében. A workshop két részből épült fel, egy tervezői munkából a közelben lévő Feneketlen Tó körüli parkba elképzelt funkcionális objektum megrajzolásából, és az egyetem arborétumában megtartott performatív jellegű workshopból.

Záró gondolatként, ismerve a mai társadalom a természeti tértől való elidegenedését, a globális klíma helyzettel kapcsolatos félelmeket és nem épp pozitív jövőképeket, nagyon fontosnak tartom a didaktikai és terápiás céllal megvalósuló természetművészeti jellegű workshopokat, mert egy olyan folyamat beindítására képesek egyéni és közösségi szinten, amire más nem, hisz elsődlegesen nem a racionális tudatban, hanem szellemi síkon fejtik ki hatásukat.

III. számú Melléklet

Interjú Egervári Júliával

V.R.A.: Főként a művészet alapú place-based foglalkozásokra lennék kíváncsi, a saját tevékenységed bemutatása által, itt is inkább a tanári szerepkörök megismerésére.

A technikai, módszertani részével kapcsolatban: publikációdban említet, hogy a táborok folyamán a gyerekek tevékenysége a valóság megfigyelésétől kezdve a természetfotózáson, nyársbot faragáson túl az egyéni alkotások, térbeli kompozíciók létrehozásáig terjed. Hogyan vezeted fel a gyerekeknek a foglalkozásokat? - ők gondolom olyan osztály is, akiket tanítasz/ tanítottál?

Ha “idegen” osztályról lenne szó hogyan közelítenéd meg a “megérkezés” és a foglalkozások fázisait a gyerekekben?

E.J.: Nagyrészt olyan osztályokkal táboroztam, akiket tanítok (felső tagozatok vegyesen), de mindig vannak máshonnan érkező gyerekek (testvérek, barátok stb.). Ez megkönnyíti a dolgom, mert nagyjából tudom mire számítsak, már meg van a közös hang, ismerem az érdeklődési köreiket, beállítottságukat és akár a nehézségeiket. Ettől függetlenül a tábor mindig más, mint az iskola falai között, órarendi keretek közé szorítva lenni. Sokaknak új arcát ismerem meg, kötetlen beszélgetések alakulnak ki, új közösség formálódik arra a pár napra. Ezt a kötetlen légkört igyekszem megtartani, de azért mégis vannak olyan keretek és programpontok amikből nem nagyon engedek. Ezeket már az elején tisztázzuk, megbeszéljük. Fontos a felütés, vagy kirándulással indítunk (pl.:így jutunk el a szálláshelyre) ahol már összerázódik a csapat vagy ismerkedős játékokkal, természetesen a szabadban. Szinte folyamatosan a szabadban vagyunk, ha csak az időjárás nem korlátoz minket, mindent kinn csinálunk (étkezés, játékok, alkotás, főzés, mozgás) és ez nagyon jó hatással van rájuk. Fokozatosan “lakjuk be” a helyet, körbejárjuk a terepet együtt is, kijelöljük a határokat. Mivel ezek a táborok nem csak kifejezetten az alkotásról szólnak, nem csak olyan gyerekek érkeznek, akik érdeklődnek a művészetek iránt. Így az elején főleg olyan játékokat játszunk, amik által megismerkednek a környezettel és fokozatosan hangolódnak az alkotó jellegű feladatokra. Ilyen például a saját zászló készítése a számháborúhoz, textil anyagokra, saját tervek alapján megfestve. Nagyon egyszerű feladat, de ki kell találni saját jelképeket, stílust, egyedi megoldásokat, több zászló is készül, ezeket váltogatjuk a menetek során. Mivel a zászlót el kell dugni, érdemes olyan színeket választani ami beleolvad a környezetbe vagy éppen pont hogy nem. A legtöbb kézműves vagy alkotó feladat kapcsolódik valamilyen egyéb tevékenységhez, vagy feladathoz, így nem válnak szét a programok, nem tűnik magáért valónak vagy indokolatlannak. Ha például íjászkodunk, akkor előtte céltáblát készítünk magunknak, szintén egyedi tervek alapján, kijelöljük melyik rajz hány pontot ér. Ha törzsi ritmushangszereket készítünk, akkor biztos, hogy az esti tábortűznél használni fogjuk őket. Ha beiktatunk egy drámapedagógiai játékot, akkor lehet, hogy ez vezeti fel a következő vizuális alkotó feladatot vagy fordítva.

Azt gondolom, hogy ismeretlen csoporttal is ugyanúgy működik ez a felépítés, a fokozatos megérkezés és terepfelderítés, egymás megismerése. Ezek egyébként is természetes folyamatok, amelyeknek időt kell hagyni. Ezért fontos, hogy “szabadidő” is legyen, amikor két aktivitás között megpihenünk, mi tanárok átszerveződünk, a gyerekek pedig feltalálják magukat. Ehhez bizonyos fokú bizalomra is szükség van, ezért fontosak az első napon az ismerkedő játékok, csoportos feladatok. Néhány óra alatt fel lehet térképezni a csoportdinamikát (ami persze folyamatosan változik majd), az érzékeny pontokat, amikre majd

jobban oda kell figyelni, kire mit lehet rábízni, kit kivel érdemes párba osztani, kit kell támogatni.

V.R.A.: A munkaformák, munkamódszerek összeválogatásánál az együttműködés, csapatban dolgozáson kívül milyen elemeket emelnél ki, melyek egy természeti környezetben feladatvégzésre alkalmazhatók lehetnek? - Mik az elsődleges szempontok egy-egy feladat megszervezésénél egy ilyen művészeti alapú place-based foglalkozáson?

E.J.: Az egyik legfontosabb szempont egymás megismerésén túl a hely megismerése, a hellyel való kapcsolatfelvétel. Ez van hogy direkt, de sokszor indirekt módon történik. Mivel természetközeli helyszíneket választunk, fontos, hogy áthangolódjunk a természet közelségére, annak sajátosságaira, lehetőségeire, hangjaira, illataira... és mindezek tiszteletben tartására. Tudatosítjuk a jelenlétünket a helyszínen, az erdőben, és úgy alakítjuk a programokat, hogy előbb utóbb az is, aki idegenül mozog a természetben, megtalálja a helyét, ellazul. Felvetődhet a kérdés, hogy tulajdonképpen miben különbözik ez egy erdei iskolától. Én kisebb létszámú csoportokkal szeretek együtt dolgozni, hogy biztosított legyen a közvetlen, családi hangulat, a pár napban úgy éljünk együtt, mint egy család. Ez az alaphangulat meghatározza és áthatja az egész tábor, így a gyerekek feladatokhoz való hozzáállását is. A művészetpedagógiai szemléletmód és módszerek ebben nagy segítséget nyújtanak. Segítik a megnyílást, az önkifejezést, a szorongásoldást, a páros és csoportos feladatok pedig a kapcsolatteremtést, közösségépítést. Az alaposabb megfigyelést igénylő vizuális problémafelvetések ösztönöznek az elcsendesedésre, a környezet érzékszerveken keresztüli befogadására, feltérképezésére, majd akár ezen tapasztalatok szintetizálására valamilyen - akár land art - alkotás formájában. Nem a produktumon van a hangsúly, persze öröm ha születnek izgalmas eredmények, de nincs retorzió, ha valamiért nem jön össze, akkor esetleg megbeszéljük, hogy miért nem sikerült, mit lehetett volna máshogy csinálni. A feladatok is alakíthatóak, egyénre vagy csoportra szabhatóak, az időkeretek gyakran rugalmasak. Ez egy nagyobb létszámú erdei iskolában, kötött és sűrű programok mellett nem valósítható meg. Ez nem jelenti azt, hogy nincs menetrend, sok mindenhez kell igazodnunk, de például belefér az hogy, közösen egyezzünk meg az esti nyársalás időpontjáról, szem előtt tartva a sötétedés idejét, a takarításra szánt időt, vagy ha egy feladat jobban megtetszik, akkor azzal töltjük az egész délutánt.

V.R.A.: Tanárként/ foglalkozás vezetőként mennyire szervezett a jelenlét (csoportos és egyéni munkáknál egyaránt), hogyan írnád le az ott betöltött szerepedet? Másabb-e mint egy osztálytermi órán, és ha igen miben?

E.J.: Az előző kérdésre adott válaszom már tulajdonképpen szemlélteti a hozzáállásomat. :) Van egy váz, egy témakör, a feladatok egymásra épülésének íve, de mindez részleteiben formálható, alakítható. Sőt kifejezetten célom a gyerekek bevonása, aktív részvételre ösztönzése, nem csak egymást követő feladatok megoldására, kipipálására, hanem az együtt töltött idő közös alakítására, élményekkel megtöltésére. Szeretném, ha azt éreznék, rajtuk is múlik, hogy hogyan alakul a tábor, van beleszólásuk, de ezzel együtt felelősségük is. Ilyen szempontból adaptívnek nevezném a hozzáállásom, meggyőzhető is vagyok, és inkább facilitátorként működöm, ugyanakkor bizonyos alapszabályok nagyon egzaktak, szigorúak. Ugyanez elmondható a foglalkozásokról és tanórákról is, ugyanez valósul meg öt napban, vagy 45 percben. A osztálytermi tanórák esetében nagy korlátozó tényező az időkeret, ott nem fér bele annyi rugalmasság, kénytelen vagyok konstruktívan, pontosan megtervezni a tevékenységekre szánt időt, és sajnos kevesebb idő marad a beszélgetésekre, a nagyon eltérő, elmélyült, egyéni megoldásokra. Ez nekem a mai napig nehézséget jelent, én is oldottabb vagyok a szakköri, tábori körülmények között, még akkor is ha a tábori folyamatos jelenlét és figyelem időnként megterhelő.

V.R.A.: A tanári szerephez kapcsolódóan, egy-egy foglalkozáson - legyen szó akár osztálytermi, akár osztálytermen kívüli foglalkozásról mekkora szerepe van az intuíciónak, vagy inkább több alternatív terv lehetőségeiből dolgozol?

E.J.: Ez is, az is, a feladat és a csoport jellegétől és a szituációtól függ. Számtalanszor adódik úgy, hogy ha nagyon részletesen eltervezek valamit, akkor végül nem úgy alakul, beleszólnak külső körülmények, vagy egyszerűen nem vevő rá éppen a csoport, mást hallanak, látnak meg benne, mint amire én gondoltam, vagy pont annyian lebetegedtek, hogy nem jön ki a létszám, és még sorolhatnám. Szerintem fontos meghatározni előre az oktatási és nevelési célokat, kijelölni a fő irányt, és ezt tudatosan szem előtt tartani, de akkor igazán élvezetes számomra és a gyerekek számára is az óra/foglalkozás stb., ha bizonyos fokú szabadságot élvezhetnek, nem csak ők, hanem én is. A kültéri land art és természetművészeti akciók esetében ez még inkább érvényes, és az intuíció elengedhetetlen, pontosabban az intuíció felébresztéséről is szól. A helyi adottságokat felmérve, minimális anyag és eszközhasználattal reflektálunk a természet formavilágára, esztétikumára, folyamatokra, anyagbeli sajátosságokra, vagy akár konkrét témát dolgozunk fel ezekkel az eszközökkel, de nincsenek jó és rossz megoldások, az egész nagyon

kísérleti, sokszor ösztönös, újfajta kifejezőmód próbálgatása. Nem a megszokott környezetben, megszokott módon, mindenképp megjelenik az intuíció, és ezért nem véletlen, hogy ezek a jellegű foglalkozások például a tábor vége felé vannak... de természetesen nem garantált, hogy mindenki ugyanúgy megéli, ráérez, felkelti az érdeklődését, így a foglalkozás vezetőnek az is feladata, hogy intuitívan reagáljon erre a helyzetre, valahogy vonja be ezeket a tanulókat is, alakítsa úgy a foglalkozást, hogy mindenki találjon benne valamilyen kihívást, szerepet. Például egy land art alkotás létrehozásakor előfordulhat, hogy valakit jobban leköt a fotózás, így az ő szerepe a dokumentáció lesz, több szögből fotókat és videót készít a munkálatokról és a kész alkotásról is. Aztán lehet, hogy valaki kevésbé vette ki a részét a munkából, de saját indíttatásból "tárlatvezetést" tart a különböző helyszínen létrejött munkák között. Akkor ez is értékelendő, elismerhető megnyilvánulás, ami egyfajta önállóságra is utal.

V.R.A.: Az írásod alapján úgy tudom elképzelni az általad szervezett táborokat, hogy adott egy helyszín - azt tanárként / vezetőként feltérképezed, kitalálod a kerettörténetet, ami az "ívét" adja a foglalkozások tartalmának, ahol a gyerekek a saját tapasztalataikat beépítve alakítják a "szálakat" és végtermékként egymásnak bemutatva az elkészült több napos projekt után az eredményeket, majd a kapott multidimenziós tapasztalatokra a tanár tud kapcsolódni - beszélgetés indítóként, vagy megerősítésként. - A valóságban ez hogy történik? - pár szóban az értékelésről is beszélnél kérlek?

E.J.: Itt folytatnám az előző gondolatmenetet. Míg egy tanórán gyakran azonos, de legalábbis előre meghatározott szempontok szerint értékeljük a létrejött alkotásokat és az órai munkát, addig a szakkörön vagy a táborban ezt sokkal tágabban, rugalmasabban lehet kezelni. Mindenki valamit hozzáad az együtt töltött időhöz, de az nem biztos, hogy azt jelenti, hogy minden feladatban aktívan részt vett és bemutatható alkotásokat hozott létre. A lényeg, hogy valamiben megtalálja az örömét, a sokféle program között találjon olyat, ami megszólítja, cselekvésre, részvételre ösztönzi. Előfordulhat ugyanakkor olyan összetételű csoport, ahol nem működik ez a fokú szabadság, akkor ezt is fel kell ismerni, és váltani kell, határozottabb kereteket érdemes tartani, és egyértelműbb elvárásokat, megoldásokat javasolni, de alapvetően kitartok a fentebb leírtak mellett. Az értékelés minden esetben egy közös beszélgetés. Lehet ez egy minikiállítás keretében, ahol a munkák nézegetése kapcsán az egész tábor könnyen megvitathatóvá válik, itt fontos szempont az építő jellegű kritika, vélemény, észrevétel megfogalmazása. De lehet ez egy konkrét zárókör, ahol nem kifejezetten a munkákat méltatjuk, hanem a tábor tapasztalatait beszéljük meg. Mivel gyakran találkozom még a gyerekekkel, az alkotásokról készült fotókat

be szoktam vinni rajz órára, mert nagyon jó beszélgetés-indítóként, asszociációs felületként funkcionálnak, illetve az iskolában kiállítást is lehet belőle szervezni.

V.R.A.: Megosztanád egy kedves élményedet egy foglalkozással kapcsolatban? Esetleg a gyerekek/ szülők visszajelzéseit, vagy egy szemléltető “eredményt”... ami kedves neked.

E.J.: Az egyik kedves visszajelzés egy pár éve egy negyedikes fiútól érkezett, amikor a tábor utolsó napján rajzban kellett megfogalmazni, mi tetszett a legjobban a táborban. Ő arról áradozott, hogy mennyire különleges a Land art, mint művészi megnyilvánulásforma, és hogy örül, hogy ezt megismerhette. Ő egy nagyon intelligens, kritikus, picit nehéz természetű fiú volt, és gyönyörűen kifejtette, hogy miért érintette meg ez a műfaj, ezzel engem és a kollégám is meglepte. Azt is mondta, hogy olyan mintha rajzolnánk vagy festenénk csak ez a természetben, térben történik meg. De a legutóbbi táborban érdekes volt azt is látni, hogy akik előző évben is voltak, akkor találkoztak először a természetművészettel, hogyan nyúltak akkor a témához és az eszközökhöz, és hogyan idén. Sokkal önállóbban, sokkal több kísérletező kedvvel, könnyebben ráhangolódtak, igazán érdekes megoldások születtek, és ők is tudták értékelni a saját alkotásaikat.

Egy másik emlékezetes történés, amikor a legutóbbi táborban sikerült rávenni a kiskamasz résztvevőket, hogy a saját készítésű, kezdetleges ritmushangszerekkel közösen “zenéljünk” és egészen felszabadultak néhány próbálkozás után. Az egyik egyébként csöndes, magának való fiú, aki kicsit nehezen beszéli a magyar nyelvet, és nem szokott a társaság középpontjában lenni, egyszer csak kitűnt azzal, ahogy átéléssel dobolt a körülötte levő köveken és énekelni kezdett. Pillanatok alatt sztár lett belőle, a fején fejlámpával világítva, bólogatva ütötte a ritmust, és egy kedvenc nótát adott elő. Számomra ez visszaigazolta, hogy a tábor hangulata, helyszíne, a feladatok jellege, a mi (tanárok) nyitott és támogató hozzáállásunk felszabadító hatású, közösségformáló, és nincs is jobb visszajelzés, amikor úgy köszön el a csapat, hogy “jövőre ugyanitt”...